

Boris Vezjak

Kultura in dinamit

Evropska prestolnica kulture v Mariboru je te mesece dočakala težko pričakovani trenutek resnice. Tisti, ki so nam ga tudi obljubljali. Ne le zato, ker se je v letu 2012 v mestu ob Dravi, kamor so bila usmerjena ogromna pričakovanja, zvrstilo okoli 5000 dogodkov, pospremljenih s fanfarami o izjemni priložnosti, ki je prišla v majhno Slovenijo. In je dolgo več ne bo, kot so nam dejali. Ne, trenutek končne resnice se ne navezuje na ponujeno možnost in realnost naših sposobnosti, temveč na dve neizogibni okoliščini, ki smo ju smeli pričakovati ves čas: na kulturno zapuščino projekta ob izteku in njegove trajnostne učinke, nato pa še na končne finančne in preostale bilance projekta, ki bi morale pokazati na njegovo verodostojnost.

O trajnostnih učinkih je bilo povedano že skoraj vse: Maribor kot prestolnica kulture jih praktično ne bo imela. To smo ves čas strahoma slutili vsi in celo odgovorne osebe si niso upale obljubljati ničesar glede tega. Zdi se, da je bil v tem segmentu projekt vnaprej programirana polomija: izgrajen ni bil noben infrastrukturni objekt in niti uradni dokumenti nadaljevanja programov po koncu 2012 ga praktično niso predvideli. V nasprotju s hvalisavo retoriko napovedi in panegirično razpoloženimi mediji, ki smo se jih v dveh letih naposlušali *ad nauseam*, je realnost bistveno bolj kruta. Od obljubljenе renesanse duha in »eksplozije« kulture je ostalo bore malo: namesto nje se nam dogaja trajna implozija projekta in njegovih učinkov. Kulturno življenje je dan kasneje v mestu videti še bolj siromašno in poraženo, načela ga je tudi gospodarska kriza in številni ustvarjalci so zaradi nje še bolj na robu preživetja. Še manj se je uresničila napoved programskega direktorja, ki je na začetku pompozno obljubljal nič manj kot redefinicijo kulture. Povedano preprosteje: po projektu evropske prestolnice naj kultura več ne bi bila, kar je bila poprej. Doživela naj bi popolno preobrazbo. Toda celo finalna evalvacija Evropske komisije je pokazala, da ne bo imela posebnega vpliva na druge sektorje v mestu, da se kulturna infrastruktura nikakor ni izboljšala, kar velja za Maribor in obenem vsa partnerska mesta, ter da bodo dolgoročni učinki zelo skromni. Da bi mesto uspelo »redefinirati« kulturo, karkoli bi že to moralo pomeniti, je bila zgolj puhla igra besed za naivne.

Ob odsotnih trajnostnih učinkih je tu še en trenutek resnice: finančna revizija. Medijsko napihovanje in hvalisanje, pri katerem so številni novinarji odigrali neslavno vlogo, odgovornim osebam ne more več biti v pomoč: bilance kažejo, da je prišlo pri porabi denarja do številnih kršitev. Počasi so se začele uresničevati ocene nekaterih kritičnih glasov o »evropski prestolnici korupcije«, četudi nekoliko pretirane. Finančni pregledi so ugotovili številne kršitve pri sklepanju avtorskih in podjemnih pogodb,

neustrezen sistem nadzora nad njimi in prirejanje pogodb za nazaj. Nekatero so enostavno manjkale (v enem izmed primerov tudi za izvedena dela, vredna več kot 40.000 evrov), prišlo je do nezakonitega drobljenja naročil male vrednosti. Obe odgovorni osebi, generalna direktorica in predsednik sveta, sta bila zaradi kršitev obremenjeni z denarnimi kaznimi.

Videz uspešnosti in prestižnosti je projekt vzdrževal tja do novembra 2012. Nenehno omenjane »eksplozije kulture« niso bile le spontana demagoška floskula, postale so tudi eno izmed osrednjih uradnih gesel. Toda najbrž je odločilno vlogo v javni podobi vodenja prestolnice kulture odigralo protestniško gibanje, ki je vzniknilo v Mariboru lansko jesen. V ljudi se je resnično naselila eksplozivnost, a prav nič zaradi kulturnih dogodkov, in odšli so na ulice. Uspešno, kajti odplaknili so koruptivno vodstvo mesta z županom na čelu, ki je začelo načenjati njihove denarnice. Pripetilo se je nekaj, česar v Sloveniji nismo videli že desetletja: ulično gibanje je, po nekaj ponovljenih vstajah, porodilo nepričakovan uspeh. Zelo rekdo viden v regiji. Še več, občinska korupcija je zrevoltirala množice, da so prišli na ulice in kasneje mobilizirali ljudi tudi v drugih slovenskih mestih. Sledile so županske volitve in z nastopom novega, s protesti povezanega župana, je prišel čas za metlo. Potrdilo se je, kar smo vedeli ves čas: projekt evropske prestolnice je bil v veliki meri sad tesnega sodelovanja med občinskim političnim krogom in kulturniško elito; s padcem prvega je bila načeta tudi integriteta druge. Mediji so postali nekoliko manj zaupljivi in začeli so zahtevati nekaj več transparentnosti. Reklamirano načelo najbolj vidnega propagandista v EPK, namreč »piar je poezija kapitala«, izjemno natančno opiše funkcijo, ki so ji v projektu sledili: pravo poezijo so uspešno zamenjevali za piar poezijo. Večina je temu nasedla. Če je bil nato propagandist nagradjen, saj je lahko v okviru projekta za nagrado ironično izdal svoj literarni prvenec, so omladni lokalni novinarji brez težav povelečevali dogodke, akterje kovali v heroje in tudi cenzurirali kritično razmišljujoče. Skratka: piar poezija je bila resnična zmagovalka projekta.

Danes je zato, ob ogromnem madežu, ki se hitro širi, zanimivo spremljati nadaljevanje obrambne retorike vseh vpletenih akterjev. Generalna direktorica je brez pomislekov zašla v teorije zarote in revizijska poročila označila za »politično motivirana«. Uporabila je frekventni žargon klavrne figure odstavljenega župana, ki ni samo klonil pod težo številnih kazenskih ovadb, temveč postal simbol skorumpiranega politika v državi in nekoga, ki povsod išče in vidi skritega sovražnika. Kulturna urednica edinega lokalnega dnevnika je ob nastali sramoti namesto k razčiščevanju pozvala k ignoranci in gledanju stran: »Vrtljak greha in krivde pa se bo seveda vrtel naprej, čeprav že zdavnaj več ni pomembno, kdo je bil in kdo bo kriv. Izgubljam o vsi in izgubljam še mnogo več, kot se je zdelo pred osmimi meseci, ko smo olajšani predali naziv EPK. Upajmo, bolj srečnima mestoma.«

Če so nas torej z nenehnim slavljenjem vsaj dve leti prepričevali, kako se Mariboru obeta duhovni in kulturni preporod neslutelih razsežnosti, se je na končni postaji odisejada preveselila v poziv k samooslepitvi. K temu torej, da moramo na zgodbe prestolnice kulture čim hitreje pozabiti. Čudovit primerek dekulpabilizacije, kjer krivih bojda ni, ter fatalistične (samo)razbremenitve odgovornosti, kjer glavno vlogo igra boginja Fortuna, ki enim podeli srečo, spet drugim ne. Apeli proti iskanju odgovornosti kajpak najbolj ustrezajo vpletenim osebam na ključnih položajih.

Najbolj tragični moment dogajanja je bil bržčas v tem, da je vzhičeni bahavi diskurz evropske prestolnice kulture že ves čas anticipiral svoj neslaven konec. Omenjeni trenutek resnice, ki vedno pride šele, ko pade mrak in Minerva poleti na svoj let, je bil zato emfatično vpisan v sam diskurzivni register protagonistov projekta. Razviden je bil ves čas za tiste, ki so želeli videti. Lepa ilustracija je naslednja: vodilni so na začetku obljubili nič manj kot to, da bo projekt evropske prestolnice postal »resnica tega mesta«. Obljubo so izpolnili, vendar v napačno smer: želeli so si, da bi kulturni presežki poskrbeli za neko novo duhovno stanje, toda namesto obogatitve se je razgalila neka druga resnica praznine, ki je zazevala izza bleščeče lupine Potemkinove vasi.

Implozija kulture je bila tako rekoč že sestavni del napovedi o njenih eksplozijah, na katere se je odstavljene koruptivni župan s svojo ekipo kulturnikov tako rad skliceval. Ko bodo skozi mesto znova potovali trgovci s kulturo z opasanim dinamitom, bodimo bolj previdni. Kultura in dinamit ne gresta skupaj. In predvsem ne smemo čakati niti minute, da jih ustavimo. Kajti negativne posledice bomo čutili še dolgo časa.

B. Vezjak